

Két hézagpótló kézikönyv

Magyar életrajzi lexikon. Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes. Szerkesztő bizottság: Burtnyik Sándor, Csűrös Zoltán, Király István, Mátrai László, Németh Lajos, Pamlényi Ervin. Akadémia kiadó. Bp., I. kötet 1967. 1030 l., II. kötet 1969. 1104 l.

Ki kicsoda? Életrajzi lexikon magyar és külföldi személyiségekről, kortársainkról. Szerkesztették: Fonó Györgyné és Kis Tamás. Szerkesztőségi munkatársak: Somos Róbertné és Hoffer Andrea. Kossuth könyvkiadó. Bp. 1969. 617 l.

Szinte ugyanazon a napon jelent meg 1969 novemberének legvégén a **Magyar életrajzi lexikon** második kötete és a **Ki kicsoda?** Két hasonló műfajú kézikönyv került így szinte egyszerre forgalomba, s ez a tény csábít, hogy a kettőt párhuzamba állítva, együtt ismertessük. Cikkünkben a rövidség kedvért a MÉL és a KK rövidítést fogjuk használni.

Szerkesztési elveiknél fogva a két műben nem lehetnek fedések: a MÉL ugyanis kizárólag már nem élő, a KK pedig kizárólag élő személyek adatait tartalmazza. Hézag azonban mégis van a kettő között: minthogy a MÉL I. kötete, amely az A-K kezdőbetűs neveket tartalmazza, két évvel korábban jelent meg, ezért egy-egy olyan jeles magyar személyiség, akinek feltétlenül helye lett volna valamelyik műben, de aki 1967 és 1969 közt hűnyt el s a neve ráadásul A és K közti betűvel kezdődött – pl. Füst Milán egyformán kimaradt a MÉL-ből, mint még élő, a KK-ból pedig, mint már nem élő. E hézagtól eltekintve a két mű együtt a múlt és jelen magyar, továbbá a jelen nemzetközi közéletének teljességi igényű életrajzi lexikona, bizonyára együtt is fogják használni a kettőt, tehát ez a körülmény is, és nemcsak a megjelenés időpontjának egybeesése, indokolja, hogy párhuzamos ismertetést adjunk a két műről.

Minthogy pedig bizonyára együtt használják majd a két művet, az olvasó jobban örülne, ha cikkeik felépítése hasonlóbb volna – de hát az szinte lehetetlen igény, hiszen két kiadó két teljesen különböző apparátussal és az anyag által megkövetelt különböző módszerekkel készítette el a két művet. A MÉL I. kötete 124 külső munkatársat név szerint sorol fel, majd ezt olvassuk: „és sokan mások”, a II. kötetben a fentiekhez még újabb 50 név járul, tehát jóval 200-on felül volt azok száma, akik e lexikonba cikkeket írtak, adatokat szolgáltatottak – a KK-t összesen négyen írták s állították össze. Az anyag támasztotta követelmény, hogy a történelmi jellegű MÉL cikkei csak kisebb részben régi lexikoncikkeik kompiálásából, nagyobb részben kutatómunkából álltak össze, míg a KK-t túlnyomórészt bel- és külföldi lexikális művekből, almanachokból, **Who's Who**-kból lehetett csak összeállítani.

A sok szerző közös műve természetesen eleve gazdagabb, de heterogénabb anyag: ha mégis egységes jellegű munka származik belőle, ez a szerkesztőt dicséri. Úgy látjuk a MÉL egyes cikkei közt nincs felfedezhető értékbeli különbség, ami szintén a lexikon használhatóságát növeli. A KK viszont már eleve, szerkesztési módszerénél fogva homogén, jól használható kézikönyv.

Különbség a kettő között, hogy a MÉL illusztrált, a KK-nak csak a borítólapján találunk 28 arcképet. (Minthogy a hozzájuk tartozó nevek sehol sincsenek feltüntetve, a lexikon beszerzői ráadásul mulatságos társasjátékra is alkalmat kapnak: ki tud a társaságban többet felismerni az arcközül? Minthogy az eredmény nem feltétlenül intelligencia, hanem képeslap-olvasás, TV-műveltség meghatározója, ezért meg merem vallani, hogy én a 28 közül csak 21-et tudok megnevezni – hogy melyik 21-et, azt nem árurom el, mert nem akarok szegényben maradni...) A MÉL portré-anyaaga sajnálatosan szegényes: eltekintve attól, hogy az ugyanott (a budapesti Akadémia Nyomdában) nyomott Magyar Irodalmi Lexikon arcképei valamivel élesebbre sikerültek, keveselljük is, a MÉL képeit. Pl. az O betű alatt, amelyet az arcképekben is görcsövünk alá teszünk, 115 életrajzot és mindössze 21 arcképet találunk. Persze valamennyi cikkhez fölösleges és nem is lehet hiteles portrét tenni (alig hiszem, hogy Ond vezérről vagy a Ják nembeli Oposról fennmaradt volna valami ábrázolat), de érdekes és hasznos lett volna a közölteken kívül, vagy egyikük-másikuk helyett, a Petőfi életében annyit szereplő Obernyik Károly író, Oláh Gusztávot, a neves színpadi rendezőt, Orczy Emmát, a világszerte sok port felvert

írónt, Ország Tivadar hegedűművészt és Orth Györgyöt, minden idők legnagyobb labdarúgóját arcképpel is bemutatni, sőt – ha fennmaradt képe – megnéztük volna azt is, akinek „kár, kár, kár, kár vala... lenni árulónak”: Ocskay Lászlót.

A két mű tartalmát összehasonlítva, vegyük – mint már említettük – mindkettőből az O betűs neveket. A MÉL 115 cikkével szemben a KK-ban az O betű alatt 78 személy életrajzát találjuk. A népesebb kategóriákat összehasonlítva:

	írók	politikusok jogászok	tudósok	orvosok	képző- művészek	zene- művészek	szín- művészek
MÉL	41	19	7	11	10	5	2
KK	14	26	15	1	3	11	9

Megjegyezve, hogy más betűknél az arányban jelentős eltérések mutatkoznak – a fenti számadatok mindenesetre sokat elárulnak a két lexikon összetételéből. Feltűnő a politikusok (jogászok), tudósok (nagyobbrészt természettudósok), színművészek és zene-művészek számának emelkedése az írók, képzőművészek és orvosok rovására. Ismételjük, ezek a számok, hogy a KK inkább az újságolvasó, rádióhallgató gyors tájékoztatását, a más betűknél az arányok jelentősen módosulhatnak, annyit azonban mégis elárulnak MÉL pedig alaposabb kulturális igények kielégítését célozza, ami anyaguk természetéből is folyik.

Éppen ezért feltűnő, hogy a KK az újságolvasók, rádióhallgatók érdeklődési körének – úgy is mondhatjuk: a divatnak – olyan területeit mellőzi teljesen, mint (s itt már nem csak az O kezdőbetűs nevekre gondolunk, hanem a műegészére) a sportolók, a könnyű zene művelői vagy a nyugati „ultrabaloldali” diákevizek. Kocz Zsuzsa és Rita Pavone, Albert Flórián és Eusebio, Rudi Dutschke és Daniel Cohn-Bendit nevét hiába is keresnők benne. A pejoratív értékelés – szerencsére – nem jut kifejezésre a címszavak megválasztásánál, Rákosi Máttyás és Georgiosz Papadopolosz adatai egvaránt megtalálhatók a KK-ban, tehát inkább egyes kategóriák lebecsüléséről, talán arisztokratizmus-ról, talán protokolszemléleről tanúskodik a sportolók, táncdalénekesek és botrányhősök kihagyása, vagy egyszerűen orrárvolt szó, hogy ezeknek a sokat és hangosan szereplő személyeknek a pontos adatait nagyon nehéz mind beszerezni. Igen, ha teljességre eleve nem lehetett töprekedni ezekben a kategóriákban, akkor – de csakis akkor – jól tették a szerkesztők, hogy félmegoldás helyett egész kategóriákról lemondtak. Ha viszont azért tették, mert az efemer nevekkkel szemben műüket maradandónak szánták, akkor nem volt igazuk, mert a **Who ' Who** nem időálló mű: célját akkor tölti be, ha 3-4 évenként új kiadása jelenik meg.

A MÉL viszont már a borítólapján feltűnően azt hirdeti, hogy művészek és írók, politikusok és orvosok, tudósok, és államfők, papok és forradalmárok mellett artisták, sportolók és betyárok adatait is szolgáltatja. S róadásul, amit ismét örömmel veszünk tudomásul, a címfelvételt ebben a kiadványban sem befolyásolta az értékelés; e kiadványban József Attila szavaival, „a harcot, amelyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés”: mert „Verbóczi és Dózsa” egyaránt részletesen megtalálható benne – az előbbi 73, az utóbbi 57 soros szócikkben...

Ennyit a két fontos kézikönyv felépítéséről.

Értékelésüket illetően engedtések meg, hogy mellőzzük a hasonló kiadványok kritikáinak szokványos módszerét, „kimazsolázni” néhány tárgyi hibát, feltűnő kihagyást vagy oda nem kívánkozó adatot... Csak melleleg jegyezzük meg, hogy ez a két kiadvány sem mentes a hibáktól és szeplőktől: már futólagos belelapozásnál szemünkbe öt-
lött, hogy pl. a MÉL mindjárt az I. kötet rövidítésjegyzékében Filológiai Közlöny helyett Filológiai Közleményeket tüntet fel; a Libényi-cikkben a bevett gyakorlattal ellentétben lefordítja a külföldi utconevet (Kärntnertor helyett **karintiai kapu**); a Madách cikkben Sréter név helyett Strétert tartalmaz, arról ír, hogy Madách válása után három gyermekével költözött anyjához, holott Jolán nevű leánya feleségével maradt és csak évek múltán került az apához, a Tragédiának száznál több külföldi kiadását említi, holott ez a szám még a hetvenet sem éri el; saját gyakorlatának ellentmondva külön cikket közöl Mikszáth Kálmán feleségéről, akinek pedig önálló munkásságáról, szerepéről nincs szó, csak családi kapcsolata érdekes, s az férjénél, a nagy írónál lett volna feltűnte-

tendő – a KK Jevtusenónak több, magyarul megjelent verseskötetéről ír, holott az egy **Rakéták és szekerek** mellett az **En szölok, Kuba!** prózai mű, és helytelenítjük, hogy a két Jiri Hájek közül csak a Dubcek-időszak külügyminiszterét veszi fel, az irodalom és irodalmpolitika azonos nevű jelentős alakját nem; azt sem értjük, hogy a két grúz Abaszidz közül miért csak Iraklijt mutatja be, holott Grigoról majdnem mindaz szintén elmondható, s ő ráadásul Petőfi grúz fordítója... De ismétlem, mindezek csak véletlenül ötlöttek szemünkbe, nem ezek alapján akarjuk elbírálni a két könyv értékét, hanem azt fogjuk megvizsgálni, hogy lexikonkiadásunk egészében milyen helyet foglal el a MÉL és a KK, kikhez szólnak, mennyiben volt rájuk szükség.

Magától értetődik, hogy a MÉL és a KK cikkeinek jelentős része fedi három nagy szaklexikonunk (a 3-3 kötetes **Magyar Irodalmi Lexikon** és **Zenei Lexikon** illetve a 4 kötetes **Művészeti Lexikon**) valamint **A XX. század külföldi írói** c. lexikon idevonatkozó anyagát. Lássuk pl. az O betűnél mutatkozó arányokat:

Csak magyarok, nem élők

	A MÉL-ben	A szaklexikonban	Közös címek	Csak a KK tartalmazza
Írók	41	33	23	4
Zeneművészek	5	11	4	3
Képzőművészek	10	22	7	–

És külföldiek, csak élők

	A KK-ban	A szaklexikonban	Közös címek	Csak a MÉL tartalmazza
Írók	14	38	10	18
Zeneművészek	11	68	8	1
Képzőművészek	3	21	3	3

Látható: a két ismertetett mű viszonylag kevés olyan személyt ismert, akik a szaklexikonban nem szerepelnek; aki íróra, zeneművészre, képzőművészre vonatkozó adatot keres, azt inkább megtalálja a szaklexikonokban, a MÉL tehát inkább csak a régi magyar politikusok, katonák, jogászok, tudósok (na és artisták, betyárok, stb.), a KK inkább csak a mai politikai élet terén ad újat – ott azonban nélkülözhetetlenek. Vajon eleve kizárt volt, hogy az irodalom és művészet világában is nélkülözhetetlen legyen a szaklexikonok mellett a MÉL és a KK? Egyáltalán nem volt kizárt. Ha a szerkesztők alapanyagként felvették volna a szaklexikonokban már megjelent neveket és ezeket egészítették volna ki saját új anyagokkal, az egyéb foglalkozásúak jegyzékét pedig arányosítva ugyancsak kibővítették volna – tehát a mostaninak kb. 1 1/4-szeres 2-szeres terjedelmével – teljes értékű, nélkülözhetetlen kézikönyveket adtak volna az olvasónak. Így, a mai terjedelemmel, csupán jobb híján hézagpótló kézikönyvet adtak.

Vajon a szerkesztők teljesen figyelmen kívül hagyták a megjelent szaklexikonokat? Használták, csak, sajnos, nem szerencsés kézzel. Ezt két példával szemléltetjük. A MÉL szerkesztői a magyar Stoll muzikuscsaládnak a **Zenei Lexikonban** található részletes adatait nem vették figyelembe, az egyetlenként felvett Stoll Károlyról azt írták, hogy „apja a régi Nemzeti Színház főrendezője volt”, holott a szaklexikonok az apáról adott részletes életrajza szerint Stoll Péter nem főrendező, hanem énekes, pedagógus és kar-tanító volt. A KK szerkesztője viszont átvette a **Művészeti Lexikon** hibás adatát, amely Kisfaludi Stróbl Zsigmondnál a gellérthegi felszabadulási emlékmű évszámaként 1945-öt közöl, holott az emlékmű 1946-ban készült és 1947-ben állították fel. (Egyébként ez az egész címszó a KK-ban a **Művészeti Lexikon** cikkének rövidített, helyenként szó szerinti, és mint láttuk, kritikátlan átvétele.)

Összefoglalóan megjegyezhetjük, hogy a két kötetes **Magyar Életrajzi Lexikon**, valamint a **Ki kicsoda?** hasznos anyagokkal és kisebb hibáikkal egyetemben ma nemcsak az újságíró, a szerkesztő, hanem minden legalább átlagos műveltségű ember asztalán nélkülözhetetlen kézikönyvek – reméljük azonban, hogy holnap (legalábbis is 3-4 év múlva) alaposan kibővített új kiadásuk fog teljes értékű adattárat nyújtani.

RADÓ GYÖRGY